

UDK 808.62–56

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak 19. 12. 1997.

Josip Jernej
Zagreb

O bezličnim povratnim tvorbama u hrvatskom jeziku¹

U članku se raspravlja o tvorbama tipa »Dokazali smo kako se bori za pravednu stvar«. To su konstrukcije koje po autorovu mišljenju predstavljaju sintaktičku anomaliju ako se uspoređuju s analognim sklopovima u zapadnoeuropskim jezicima (francuskim, njemačkim, talijanskim).

Poznato je da su bezlične glagolske tvorbe kao i pasiv prilično oskudno obrađeni u našim gramatikama, počevši od Maretićeve pa sve do najnovijih, od kojih moramo posebno spomenuti opširnu i solidno koncipiranu *Hrvatsku gramatiku* grupe autora (Zagreb, 1997²). Najviše gradiva o spomenutoj problematici donosi *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* Radoslava Katičića (Zagreb, 1991²), no pitanje bezličnih povratnih tvorbi ostalo je i ovdje neanalizirano. A ipak se radi o konstrukciji koja nije tako rijetka da bi se mogla zaobići. To je po našem gledanju sintaktička anomalija koju prosječni hrvatski čitalac ili govornik uopće ne primjećuje, dok je osjetljivo uho itekako opaža, osobito ako ju uspoređuje s analognim konstrukcijama u francuskom ili njemačkom ili talijanskom jeziku.

Da vidimo to na nekim primjerima:

Tako se ne ponaša prema gostima.

Svim takovim slučajevima mora se suprotstaviti.

Čitalac, koji ima istančan jezični osjećaj, primjećuje da tu nešto fali: tko se ne ponaša (ili se ne treba ponašati)?, tko se mora suprotstaviti? To su bezlični

1 U ovom prilogu nastavljam dodatnom egzemplifikacijom pitanje što sam ga opširnije obradio u članku pod sličnim imenom objavljenom u časopisu *Filologija*, br. 8 (1978), str. 153–157.

povratni obrati u kojima spomenuti strani jezici pribjegavaju riječcama *on*, *man*, *ci*:

on ne doit pas se comporter...
on doit se opposer...
so darf *man* sich nicht... benehmen
... muss *man* sich widersetzen
così non *ci si* deve comportare...
... *ci si* deve opporre

Maretić je tu bezličnu konstrukciju usporedio s odgovarajućom latinskom u pasivu (*boji se*, *smijaše se* — *timetur*, *ridebatur*) i došao do pogrešnog zaključka da se i u hrvatskom radi o pasivu.² Maretiću su normalne konstrukcije kao:

*po selima se pokriva guberima*³

dok u suvremenom hrvatskom jeziku izgleda prihvatljiviji oblik

po selima se ljudi pokrivaju guberima.

I primjeri koje smo naveli u početku mogu se bolje i jasnije stilizirati ako kažemo npr.:

Tako se čovjek ne ponaša... ili
Tako se ne smijemo ponašati...
Svim takovim slučajevima moramo se suprotstaviti.

I glagoli *trebati* i *valjati*, o kojima govori Katičić u cit. djelu (str. 468–469), mogu u bezličnom obliku (*treba se*, *valja se*) poslužiti u tu svrhu.

Bilo bi dakako korisno da kompetentni stručnjaci cijelo to pitanje prouče na piscima.

Primjeri koji se ovdje, u nastavku, navode potječu uglavnom iz tiska, a sabrani su u posljednjih desetak godina. Podijelio sam ih u dvije skupine:

a) Primjeri s apsolutnim povratnim glagolima (tj. takvima koji normalno imaju samo refleksivne oblike):

To je osoba u koju se može pouzdati
To su snage na koje se može osloniti.
S plinom se ne šali. (Impersonalno!).
... kako se za svoju zemlju bori i gine.
Govorit ću u onom jeziku kojim se može sporazumjeti.
To se ne mora pitati, to se mora snaći.
Može li se rastati i postati kralj (u Engleskoj).

2 T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb 1931, str. 441–442.

3 Maretić, cit. djelo, 442.

Nije se dovoljno brinulo o razdvajanju navijača.
Olako se tako poigrava sa našim sredstvima.
Zašto se toliko brine o povratku Srba ali ne i prognanih Hrvata.
(Vjesnik, 11/I 1997, str. 3).

b) Primjeri s drugim glagolima:

U Kakanj nije se moglo onoga trena vratiti.
Stanje u kojem se lako na nezakonit način bogati.
Ne može se oteti dojmu da... (impersonalno!)
Jedina stvar kojoj se na kongresu nije radovalo.
Amerika je sila kojoj se ne smije zamjerati.
Svim takovim slučajevima mora se suprotstaviti.
Zašto se odlazi i zašto se vraća.
Premda se u Zagrebu može bolje i jeftinije odjenuti.
S Jelcinom se ne mora u svemu slagati.

Dei costrutti impersonali riflessivi nella lingua croata

Come già in altra occasione, qui viene trattato il problema dei costrutti impersonali riflessivi nella lingua croata, corrispondenti alle forme italiane del tipo *ci si abitua*, *ci si meraviglia*, e vengono forniti altri esempi di un costrutto che l'autore considera poco raccomandabile.